

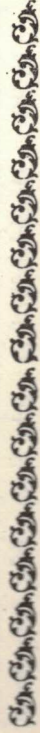
„Přijď k nám na schůzi, kamaráde. Tuhle je program.“
Z kapsy vyňal letáček; všechny jeho kapsy byly nabitý tiskopisy a novinami.

Luka slíbil. Věda se mu zamlouvala. Jen příhoda s ho-
škem ho trochu mátlá.

Ale nebylo kdy dlouho se rozmýšlet. Rosita spěchala, matka hochova za ní.

Když se rozcházel, snědá, drobounká ženička vtiskla kradmý a chvějivý políbek na Rositiny rty.
Neděkovala. Jen oči děkovaly.

Luka je brzy dohonil a vzal hocha do náručí. Odcházel do letního večera a jeho slunná, radostná pohoda ho povázela. Vždyť byl s Rositou!

„Libertad?“ odpovídal plavý muž, oblečený po inteligent-
sku, na otázku Veršininovu; „nevím, z jaké rodiny je Libertad. On nikdy nemluví o svých příbuzných.“

„Nemluví o nich ani ostatní, jako by žili na světě sami.“
pomyslil si Luka. Zvědavě se vyptával dále. Společník byl hovorný, cesta do Chatelaillonu dlouhá a tolik otázek se nahrnulo.

„Z jihu je, to je jisté! Je výbušný a má dar řeči. Neslyšel jsi ho dosud vypravovat o mládí, které strávil v káznici? To se divím. Rád o tom vykládá. Nazývá káznici ústavem k výcviku zločinců. Vyšel odtamtud v době, kdy byl za-
vražděn Marie-François-Sadi Carnot, prezident republiky; bylo to v Lyoně. Presidentův vrah byl Ital. Na jihu Francie žije mnoho Italů. Nu, a francouzští obyvatelé měli z vlaste-
nectví spěchat, aby vyslovili všem Italům opovržení za to, že člověk mluvící italskou řečí zabil presidenta. Ten je přece stál tolik peněz, než si ho vykrmili do reprezentační otýlosti! Italští dělníci v Lyoně byli bití nejvíc. Do chudých osterií

vnikaly hordy francouzských vlastenců, plenily je nebo aspoň vytloukaly okna. Libertad, který dostal právě výuční list v ústavu pro zločince, dával se na to a řekl si: Když hnědavou vzkypl a nadnáší pokličku na hrnci společenské mravnosti, když nelze uklidnit jeho nesmyslný var, najdu mu aspoň moudřejší ventíl. Na náměstí před radnicí, kde se denně srocovávají krvelační mstitelé, uspořádal Libertad narychlo tábor lidu. V tom je mistr; uvidíš, až jej lépe poznáš. Promluvil z první káry, která se namanula. Poslou-
chali ho; lidé ho vždycky poslouchají, neboť on umí mluvit. Nakonec dal povel: — Na hlavní třídu! — Všecko se hrnulo na hlavní třídu. Tam byly veliké krámy a sklady makarónových velmožů. A byl z toho poprask... Chacha! To byl Libertadův vstup do života. Časy se mění!“ povzdechl si plavý muž. „Jean Valjean vlekl svou káznici, chudák, jako chronickou nemoc. Kdepak Libertad! To je romantik, ale romantik dvacátého století!“

Luka Veršinin vsával zhluboka slova a jejich smysl. „Můžeš si pomyslet,“ mluvil ochotně muž k dychtivému posluchači, „že kvasivému duchu Libertadovu nestačilo venkovské město, třebaže Lyon. Brzy byl v Paříži. A hned do všeho rýpal. Nacytalo se naň přátel jako písku; vodil s sebou to stádo, kamkoli se vrtl. Jeho banda si zašla také do baziliky na Montmartru. Katolický bojovník, páter Gémier, měl tam politickou řeč ve formě kázání; tak to alespoň Libertad tehdy nazval.“

Plavý muž hovořil se zřejmým potěšením z Libertadových kousků i z pozornosti, s jakou ho Luka poslouchal, a těšil se již předem z jeho ohromení.

„Libertad, toť se ví, přihlásil se jako debater, nedbaje posvátnosti místa, a jakmile páter domluvil, jal se prudce polemizovat. Ovečky snesly vše od svého pastýře, nic však od prašivé ovce. Vrhly se na Libertada; jeho přátelé utvo-
řili mžikem kolem něho živou hradbu. Strhla se rvačka. Gémier sestoupil z kazatelny a neostýchal se vlézt do chum-
lu. Náhoda tomu chtěla, že Libertada v prudkém boji sra-
zili; octl se na zemi, a právě pod páterem. Hned se vzpružil, chytil pátera za nohu. Křičel, že ho nyní jistě zbaví toho,

co jako dobrovolný celibátník nepotřebuje; obležení i obléhajíc vypukli v pustý řev. Doufám, že se ta pohroma nestala. Víím jen, že od té doby Libertad i páter, který za peníze katolické šlechty vystavěl na Montmartru „zelený dům“ pro chudé řemeslníky, ustavičně si leží ve vlasech. Oba vlastně kramaří s myšlenkami. Připadají mi jako dva kupci, kteří šperkují výkladce a snaží se jeden druhému odloudit zákazníky; jeden stojí pod firmou černou, druhý pod firmou bílou. Lají si, a přece myslím, že si nepřekážejí. Vždyť loví ve vodách tak různých! Libertad má kolem sebe lidi omrzelé stálým opakováním neplodných pokrokových hesel, zhnusené politickou hnilobou, idealisty věřící prostými srdci v uskutečnění nějakého lepšího společenského řádu — k abbému tihnou prostáckové mariánského kultu a venkované ze zapadlých krajů, kterým se v Paříži stýská.“

Luka si vzdychl jako dítě, když slyší konec pohádky. Nahnul se k okénku a viděl, že projíždějí starý park, jehož přístřižené aleje tvořily přísné stěny. Měsíční světlo kladlo stíny i jasy na pažit i na stezku a seslalo po nitích paprsků nad keře i stromy mlžné závoje. Starý park mánil zrak vzdušnými přeludy. Chvillemi se zdál spíše dekorací než spící přírodou. V rychlém střídání se objevovala schodiště, cesty i aleje, ukázal se na mžik bazén s kamennou nymfou, průvod helénských bohů ve výklencích do listí vystřihá-ných, bílý vodotrysk. Nad dlouhou a širokou alejí se měsíc jako by zastavil i s kuželem bledeho světla nad postavou mramorového prince na koni.

Luka si vzdychl, roztoužen tou krásou, a pohlédl tázavě na svého společníka. Mluvit se mu nechtělo.

„Versailles,“ zněla odpověď. Plavý muž se usmíval Lukovu nadšení.

V chodbičce zakleपालy hole. Tak se ohlašoval Libertad. Šel kolem a nahlédl do Lukova oddělení.

„Jak se máte?“ kynul jim přívětivě. A nečekaje na odpověď, prohlásil: „Lehnu si, jsem ospalý.“

Za ním šla Rosita s cestovní houní. Ustlala mu v koutě vozu, který byl naplněn „volnými přáteli“, a Libertad se tam schoulil. Veršininovi vytanula nová otázka:

„Proč nosí Libertad tak silné hole?“

Plavý muž si narovnal skřípec.

„Potřebuje tak silné!“ zvolal. „Je slab! Chacha!“ Pohlédl po očku na Veršina. „Nevěříš tomu?! Nemá svaly na lýtkách, tak se opírá o hole.“

„Ale proč nosí hole tak mohutné?“

„Na mou duši, ty nerozumíš vtipu. Musím ti to říci po lopatě. Což nemá Libertad právo nosit tlusté hole? Vždyť ty sám máš dvě pěsti, aby ses mohl bránit, pes má zuby a kočka drápy.“

„Ach tak!“ zarděl se Luka pochoпив.

Vozem se nesly ukolébavky. Rosita uspávala oba malé kamarády, Minuse a Josefa. Za chvilku usnuli všichni, také Luka i jeho souseď se pohodlně natáhli na lavičky a spali až do rána. Průvodčí nepřicházeli, nikdo je neobtěžoval. Ve voze mírně se houpajícím bylo ticho.

K ránu probudil Veršina ostrý zápach acetylénu.

„Nom d'un nom!“ klel jeho souseď, „čím to svítí na této ohavné Západní dráze?“ — ale obrátil se na bok a spal dále.

Luka však již neusnul. Usedl k okénku a vyhlížel. Vzpomněl mimoděk na své procitnutí ve vlaku před Paříží. Byla to změna za několik dní!

Tehdy úzkostný pocit nejistoty — dnes radostný údiv, překvapující poznatky, teplo sourodého žívu, naděje...

Luka snadno podléhal vlivu silnějšího člověka a podlehl mu nadobro, uznal-li její dokonalým a zamiloval-li si její. Přítel, který měl silnou vůli a trochu panovačnosti, zvětlil nad Lukou bez boje a učinil si z něho nohsleda.

Luka si ovšem netroufal ani pomyslit, že by Libertad mohl být jeho přítelem. Jeho energie a myšlenková pohotovost Luku velice vábila. Avšak Luka se cítil vedle něho příliš nicotný. Časem byl Libertadem tak oblouzen, že ho bezděky napodoboval v řeči, v stažení brv; Libertadovy posunky se zmocňovaly jeho rukou, zdál se mu půvabný i tik levé tváře, který trápil Libertada. Přistihoval se při těchto slabostech a často poručil si byl chvflí „sám sebou“ a posmíval se hlupáku Lukovi. Hned potom se zase smál, otáčel, kýval libertadovsky hlavou. Libertadovy hole si

zamiloval, zdálo se mu, že kdyby je nosil, hned by se více podobal proroku. Hrdinky, ty hole! Statečné hrdinky, které lecco dokáží!

Luka byl přesvědčen již ze čtení *l'anarchie*, že je Libertad vyvoleným Páně, Mojžíšem, který dovede lidské pokolení k branám zaslíbené země. Stál v úžase před Libertadem jako před Rembrandtovým portrétem. V šerosvitu průměných tváří zářila hlava prorokova v ohromivé odlišnosti od svého okolí a drtíla je. Pohlédl do koutěčka, kde Libertad ležel, a zatoužil s ním pohovořit.

Ale muž s hlavou proroka spal, nepouštěl ani ve snu své hole. Opatrný voják ani v pohovu nepouští z rukou zbraň.

Luka nerozhodně přecházel. Za tenkou přepážkou vozu slyšel štěbetání chlapců, kteří se probudili a věšeli se na Rositu s otázkami.

Nahlédl do sousedního oddělení. U okénka držimela Maryša, bledé zjevení; Petražickij ukrajoval syra a zajídal jej chlebem; mladá Pařížanka Luisa Mélinová, žena plavého úředníka, již urputný bulharský student Balabanov dvorně postoupil svoje místo, hověla si ležíc. Minus, Josef i Luisin synáček Bernard byli čilí, na dětech únava z vlaku nenechala ospalou mrzutost.

Rosita, pečující o náladu dětí, zpívala píseň, jejíž slova i nápěv složili kamarádi z Causerií.

Zpívala:

*Pour oublier peine et douleur
en préparant avec ardeur
la moisson blonde,
je pense à ce pays charmant
où brille un astre bienfaisant
pour tout le monde...*

Blahodějná ta hvězda byla anarchie. Pak se povíдалo v písni o společném majetku, o volném životě bez zákonů, o milencích:

*Ainsi que les amants sans lois
écouter le concert de bois
sous la ramure.*

Malý Bernard slyšel tuto píseň tolikrát, že se jí naučil s roztomilým dětským opičáctvím. Zpíval poslední sloku teinickým diškantem, který jako ostrou linkou vedl široký proud Rositina altu.

*Que soit bientôt réalité
ce beau pays de Liberté
dont j'ai prescience.*

*Sans lois, sans argent et sans dieux
tous les hommes seront heureux
dans l'abondance.*

Luka stanul ve dveřích oddělení a poslouchal. Ta píseň zanechávala v něm obrazy zlatých žní, společných nově uspořádanému lidskému soužití, opojných vinobraní v zemi svobody bez peněz, bez bohů a bez zákonů, s jediným sluncem, které opravdu bude svítit všem šťastným lidem a milencům. Ti stanou u vytržení nad koncertem lesa, v loubi a v polibcích.

Luka byl vděčný a nenasytný posluchač. Když mu zapěli ještě píseň protiválečnou, zebromil:

„Zpívejte ještě, zpívejte Marseillaisu!“
Výsmáli se mu a divže nebyli uraženi.

„Marseillaisa je oficiální hymna,“ vysvětlovala Rosita nerozvážlivci. „To je jako u nás Bože, carja!“

Luka se divil dětskýma očima, potřásl hlavou, ale nedal se odbýt; francouzská řeč mu připadala v písních zvláště lahodná.

„Tedy Internacionálu!“ žadonil.

„To je taky oficiální hymna, ta zas patří ministru Briandovi,“ poznamenal Libertad, který se zrovna probudil.

Plavý muž, který mluvil s Lukou včera večer, vmísil se do sporu:

„Proč mu nechcete zazpívat? Víím, co se mu líbí. Chápejte přece! Záleží mu jenom na melodii, on se čerta stará o význam, jaký dáváte písni. Cítí píseň jako umělec. Celem i vy, antipatrioti, musíte přiznat, že Marseillaisa je strhující, krásná a vznešená píseň. Odmyslete si zevšednění, ba zneuctění, které jí stihá od doby třetí republiky...“

„Co rozkládáš, ministerský úředník?“ zachechtal se Libertad. „Zazpíváme mu třeba odpustkovou píseň k svatému Srdci. Má taky nápěv Marseillaisy. Končí plamenně: Au pied du Sacré-Coeur! Nám je to jedno a jemu taky, jen když to má notu.“

„Přece to není jedno,“ oháněl se světlovlasý úředník. „Slova mají také svůj úkol!“

„Tak vida!“ konstatoval Libertad.

Úředník se rozhodl podat důkaz pravdy a zanotoval lahodným barytonem první větu Marseillaisy:

*Allons, enfants de la Patrie,
le jour...*

Chvří ho ironicky poslouchali. Libertad se k němu přidal, kroutě hlas posměšně, pak Petražickij přibručoval s plnými ústy, Balabanov do toho vpadl falešným hlasem, a když došlo k refrénu, zpívali všichni se zápallem volební parodii: „Aux urnes, citoyens!“

Zatím se rozednilo do běla.

Na malé stanici přestoupili a lokálka je vezla již na doškok od moře. Všichni vyšli do uličky vozu a vyhlíželi ne-dočkávě.

„Co je tam?“ otázal se Veršinin Rosity.

Odpověděla, tváříc se tajemně:

„Moře!“

Luka poskočil k okénku.

Moře!

Před ním běžel do daleka hnědý jílový břeh a kdesi splýval se žlutými vodami přílivu. Teprve obzor se barvil temně zelenou čarou, oddělující moře od modrého nebe. Všecko bylo ploché a neživé a vůbec to nebyl velkolepý pohled.

Luka stál jako otazník.

Kde je ta opěvovaná nekonečnost moře? Kde je ta nesmírnost oceánu? Luka hleděl na rezavý jíl, místy nějak okrvavený, na pravidelné čtverce salinek, kde křížovali muži na plochých lodičkách a kde voda byla nehybná a hustá mezi travnatými břehy.

Rosita viděla Lukovo zklamání. Zželelo se jí ho. Vzala ho za ruku a vysvětlovala tónem, jakému si navykla u dětí:

„Je odliv, hošičku, moře je daleko; uteklo před námi. Ale uvidíš je odpoledně.“

Pohlédl na ni vděčně. V tom pohledu bylo asi více než vděk, protože Rosita pustila rychle jeho ruku a lehounce se zarděla.

„Ty jsi již viděla moře?“ řekl, aby zakryl rozpaky, neboť cítil, že i jemu se hrne krev do hlavy.

„Ovšem, byla jsem v Americe.“

Teď byli červení oba jako provinilí školáci. Pohlédli na sebe a rozesmáli se.

„Minu,“ obrátila se náhle k chlapci, který si oslušoval Maryšín klobouk; „Minu, pohleď, táta Brunia!“

Dítě zatřepalo ručkama. A již se vlak zastavil. Na malém nádraží stála skupina osob lehce oblečených, nebo spíše neoblečených; měli jen vystřižená trika, plavky, byli bosí, a na hlavách širáky z laciné slámy.

Všichni se radostně vítali. Brunia, kostnatý rybář s vráskami do černa vypálenými, nesl na ruce elipsovité koš se stříbrolesklými rybami. Na druhou ruku vzal hošika a usmíval se naň povzbudivě.

Oslnivá silnice je vedla malým lázeňským městečkem s boudami, kde se prodávaly lastury, korále a perleťové hračičky.

Za městečkem byly pastviny. Oslík uvázaný u osamělého kůlu pronikavě hýkal. Pak se objevila nová střecha Bruniova stavení.

S křikem a výskotem došli a složili zavazadla pod dřevěným přístavkem, kde byla jídelna. Brunia dal ryby do kuchyně, odkud vyběhla statná venkovanka, také vrásčitá a černá. Vítala je s přátelskou srdečností a rychle rozestavila na stole koflíky, konvici s kávou a krajáč mléka.

Zrzavý pes se rozstěkal na Libertadovy hole.

„Falières, strážce soukromého majetku,“ představil Libertad psa Lukovi. Jak zaslechl psík svoje jméno, naladil štěkot do přátelštější tóniny a vyskakoval na Veršinina, obcházaje hole obezřele.

„Ach, Fallières, president!“ zasmál se Luka a poklepal mu po huňatém zadku.

Když posídlali, rozdělával Brunia byty.

Ministerského úředníka Mélina se ženou Luisou usadil spolu s pekařskou dvojicí manželskou do jednoho domku, kde byly dvě světnice a síň; do síně si postavil železnou postel Balabanov, bulharský krasavec, který se měl připravovat v Paříži podle přání svého otce k diplomacii a vyhledávat styky s vlivnými osobami. Luka neměl starosti se zavazadly, a proto se usadil ve vzdušné jídelně s vyhlídkou k moři.

Po silnici viděl přecházet ženy v koupacích oděvech. Šly z lovu. Nesly plné saky ráčků a ústřic. Byly to dámy z městečka, lovící pro zábavu.

Za silnicí, přímo na mořském břehu se bělala řada vil a rodinných domečků. U každého rostla bezbarvá zahrádka, jejíž květiny byly zasypány prachem a pokryty solí.

Také stromy tam rostly; tamarjšky s vrásčitými kmeny, růžově kvetoucí v drobných a něžných metlicích.

Za domy se zelenalo pole nízkého ovsa; uprostřed obilí rozkvetl ostrůvek vysokých lilí. Ty tam voněly, neposkvřené, jsouce ohrazeny miliónem stébel před slepicemi, osly a kazivěty.

Luka se nemohl vynadívat.

„Stále sedím!“ pomyslí si nevrle. A z nitra se vynořila výčitka: „A stále se jen dívám! Proč nic nedělám?“ Ale hned se hájil sám před sebou:

„Co bych dělal? Musím se nejdříve dívat. Dívát se dobře, to je také velká práce!“

A bylo mu příjemně i s výčitkami a přesto, že se stále cítil přezírán.

„Jen co se naučím důkladně řeči... Až mi poplyne z úst jako jim... uvidí... Pokračuji docela dobře,“ rozumoval v duchu, „když jsem přijel a ptal se policisty na Strasbourgském bulváru, nerozuměl jsem ani slovu. Zvykl jsem již mluvenému slovu. Dokonce mi již rozumějí.“

Srážel myšlenky do věcného okruhu, ale ony se mu

vymkly. Rozpalující nepokoj zažehl skvrny ruměnce na jeho bledé tváři. A dlaň ho ještě tak páčila!

Podala mu ruku bez úmyslu, bratrsky! Rozuměl jí dobře, ale bylo to silnější než on. Horečka mu spadla do prsou, rozlezla se po celém těle a rozechvěla prsty milostným pohnutím.

Luka byl čistý hoch. Byl chud, bohatší a veselější kamarádi v dlňě jej pomíjeli při pozváních k nočním výpravám. Ženy z jeho vrstvy mu byly sestrami, bojovnicemi v jedné řadě; do schůzek přicházely často i krásné dívky, ale všechno jednaní s nimi bylo přátelsky prosté, nepohlavní, a láska — kde byla láska těchto mladých srdcí? Manželství jim bylo jen prostředkem ke klamání úřadů jako falešné pasy a uloupené peníze, nepravé vousy a vypůjčená uniforma. Nebylo kdy na lásku tam, kde se pracovalo pro „věc“.

Nevěstky lítoval tak hluboce, že pro něj neměly půvab; několikrát se pokusil dělat u nich misionáře zdravějšího života, ale nepochodil. Na krásné ženy měšťáků a šlechticů, vyzdobené jako modly, díval se nenávislně. Každá nádhera jej urážela. A přece se v něm tajně utvářel matný obraz dívčí hlavy, zastřený bílým závojem. Ten obraz v něm žil a čekal jen na osvobozující pohyb ruky strhující závoj. Dočkal se.

Když spatřil v letní noci Rositu na Montmartru, tenkrát se to stalo. A závoj spadl.

Proto se zdál Lukovi Rositin obličej tak povědomý, jako dítěti obraz z mladosti matky, na kterou se pamatuje jen jako na stárnoucí ženu.

Proto se k ní stále vracel očima, proto k ní zahovořil rusky. Když ho před hodinou chopila za ruku, usmál se ten obraz v jeho nitru. Luka si blaženě opakoval:

„Je to zajímavá dívka!“

Zakrývala mu svou svěžestí úpal krajiny. Vzduch se teď v poleďné chvěl klokotem. Jemný poprašek soli, sotva viditelný, tančil a obaloval věci slaným jíním. Stíny se menšily, až zmizely docela, a do všech ploch bila prudká sluneční záplava.

Pomalu se scházeli „volní přátelé“ k obědu.

Pekař nesl svého synka na ruce a druhou vedl kolem pasu pekařku, svou ženu, nedbale ucesanou, nedbale oblečenou, nepříliš čistou osobu. Vypadala jako chůva svého krásného, svěžího hošíka, který měl zlaté kaderečky a mléčně bílou pleť.

„Ano, ale vejce se mu již přejedla,“ ohlašovala rozčuchaná.

„Mléka máte dost?“

„Kolik potřebujeme. Matka Bruniová je nosí ze zámku.“

Za nimi kráčela Luisa s Balabanovem; skláněl nad ní souměrné tělo krasavce a mluvil víc očima než ústy. Luisa odpovídala tajně hře očí, byla rozčilená; tvářila se lhotejně, ale bylo patrné, že jí přítom v hrdle vysychá a že se jí kolena pod tenkou sukní chvějí. Plavý Mělin kráčel opodál a hvízdal o závod s malým Bernardem. Luka si znovu uvědomoval, že ve Francii se otcově více zabývají dětmi než matky.

Když došli až k jídelně, viděl Luka přesto, že se snažil nevidět, jak Balabanov stiskl koncečky Luisiných prstů, a slyšel jeho hlas vlhce zdrsňený:

„Ne iluze, ale naděje čím život snesitelným.“

„Naděje, Luisiny rty se pohnuly jako pod větrem.

Balabanov, obraceje se nyní na Mělina, dodal:

„Co mne se týče, já se hledím vždy co nejdříve zhostit všech iluzí v životě, při lidech i při věcech. Iluze ztěžují život.“

Vtom vběhla lehkými kroky do jídelny Maryša. Za ní se hnul Petražickij; dopadl zadýchán a odháněl Fallièresa, který se za ním pustil. Silácká šije se mu zalila rozprůdčnou krví.

„Utekla jste mi,“ vyčítal Maryše.

„Jen se proběhněte!“ zahrozila Maryša. „Beztoho příliš tloustnete. Tak jste zpohodlněl...“

„Není pravda! Proč zpohodlněl? Jste zlá!“ bránil se Petražickij. Rozhlédl se po stolech a dodal: „Kde nic tu nic! Mám hlad!“

„Ovšem! Neustále hladovíte. Jiného slova ani neznáte

kromě: mám hlad!“ durdila se Maryša trochu naoko, trochu doopravdy.

„Proč mě ponižujete?“ řekl Petražickij pokorně. „Musím přece jíst, abych byl živ.“

„Každý musí jíst, aby byl živ, ale nezabývá se jídlem od rána do večera. Takovou starost o jídlo, jakou máte vy, projevují jenom břichopáskové.“

Tato rozhorlená slova zaslechl Libertad vcházející právě do jídelny. Usmál se sotva znatelně do vousů a usadiv se začal kázat:

„Což jenom měšťákům přísluší, aby jedli pravidelně a dobře? Je to snad věc hanebná? Dobré jídlo je základem rozumného života; je podmínkou zdraví. Oč se snažíme, ty malá třetilkó? Aby každý člověk na světě měl podíl na dobrém bydle, aby se každý dosyta najedl. To je první a nejnaléhavější potřeba a tu musíme upravit první. Neboť, a to říkám hodně nahlas: s vychrtlými proletáři nemůžeme ztvrdit! Teprve až se lidé naučí pořádně jíst, jíst třikrát denně, a to ne suché brambory, pak teprve budou schopni osvobodujících činů. S prázdným břichem je i pěst měkká. S žaludkem denně a pravidelně naplňovaným se zdravě myslí a roste chuť ku práci. Hladovci a zbídačelí lidé nikdy nebyli revolucionářské věci na prospěch. Nikdy se nevzeprou; a učiní-li to přece, jednají pak jako divoši, jako nevědomci, kteří se uklidní právě tak náhle a nevyzpytatelně, jak vzplanuli.“

Matka Bruniová vešla s náručí talířů. Maryša vyskočila a roztržitě pomáhala prostrát.

Dva dělníci, oba velmi hluční, s nezkrtnou chutí k životu v prudkých gestech i v širokých bradách, vešli hlasitě hovoříce. Za nimi tichounce vklouzla Rosita. Byla oblečena v koketní smíšeninu z ukrajinského kroje a bílého, tenkého oděvu. Košílka s vyšivanými rukávci poslovanila její kulatý oblíček. Dívka nepozorovaně usedla na své místo u stolu, mezi děti, a již nabírala polévku, když jí spatřil Libertad.

„Koupali jste se?“ řekl Libertad diplomaticky.

„Ovšem,“ odpověděla Rosita s pohledem, který se tázal,

kam asi Libertad míří.

„Plavala jsi?“ tázal se Libertad, a nečekaje na odpověď, obrátil se k Balabanovovi, který seděl vedle něho:

„Ona plave do šířeho moře. Je statečná.“

Rositě se oči zaleskly pod zvědavým pohledem Balabanovovým. Honem je pokrýla víčky, aby nikdo neviděl jejich radostné uspokojení. Avšak Libertad i tak o něm věděl a hned téžil z Rositiny nálady, řka záměrně:

„Máme potíže s tiskem. Opět jsme změnili tiskárnu. Potřebovali bychom stroj jako sůl.“

Rosita věděla, co nyní přijde. Libertad ji požádá, aby mu dala peníze, za které by koupil do Causerií tiskářský stroj.

Rosita žila nepracujíc výdělečně. Žila z peněz, které jí z Ruska poslal dědeček, jediný její příbuzný a poručník. Byly to jednak úroky z dědictví po matce, jednak peníze dědečkovy. Mohla být bez starosti a nemusila počítat. Z Ruska odjela, pužena touhou po světě, která zmrítá každou emancipovanou dívku. Žila si svobodně, podle své nejtěkavější vůle, neboť jediný její příbuzný ji příliš miloval, aby jí dovedl něco odepřít.

Tak bývala Rosita v zimě v Paříži, v létě zajížděla k moři, do Bretaně, do Normandie; byla v Madridu podívat se na zápasy s býky a v Barcelově poslouchala mezi obecnostem rozsudek nad atentátníky; v Americe studovala sociální péči a bydlela v settlementech mezi ruskými vystěhovalci. Kde bylo co senzačního, tam byla Rosita. Všude, kde se objevila, upozornila schválně na sebe malou výstředností, které se pak smála. V italských lázních se procházela na pláži v krajkovém koupacím oděvu s hůlčičkou v ruce. Do Causerií přicházela oděna jako bohatá kokota a po bulvárech chodila v čapce ruských gymnasistek a v potrhané sukni. Tančila na skvělých plesech vznešené šlechtické emigrace a tleskala do taktu opilému kolu, které křepčilo v krčmě karnaolu. Stýkala se s lidmi z Causerií, protože se mezi nimi cítila nejvolněji. Navykla lehkovážnému, nepočítavému životu, i bylo jí těžko dát se svázat nějakou morálkou, byť i jen povrchně. Ráda převracela vše naruby; třetina po tom, aby byla originální. Ale při všem dráždila

vém vnějšku uchovala si dívčí cudnost. Úzkostlivě strážila své srdce. V Causerích se nikdo netajil milostnými náladami. Ji to nevadilo.

Rosita se nikdy ani slovem nezminila, že by po někom toužila. Nevědělo se, že by vůbec kdy byla měla milence. Ostatně to jistě nebyl nikdo z Causerií, protože ti hoši nemilovali dlouhé cavity a poddávali se rádi náladě chvilce, ať z toho naztří zbyla jen lhostejná vzpomínka, nebo láska na celý život.

Libertad zařadil Rositu mezi příživníky. Chladně z ní téžil pro svou myšlenku.

„Snob!“ pohrdlivě se o ní vyjadřoval Balabanov.

„Velbloud!“ přizvukoval mu Libertad, když nepochodil se žádostí o peníze a když přemítal, jak by mohl využítokovat jejich sil a vlastností, ležících ladem.

Rositu nyní bavily děti. Všecka se jimi zaujala, s horlivostí až podezřelou zapomínala u nich na všecko kolem sebe.

Bděla nad tím, aby správně jedly, a když matka Bruniová přinesla dvě mýsy králičího masa, oddělila všem dětem porce na talířky.

Na stole bylo rozestaveno několik lahví s vínem červeným a bílým tak, aby bylo na dosah každé ruky.

Libertad se odvrátil od Rosity, nali do poloviny své sklenky víno a ostatek dolil vodou. S úsměškem se pak obrátil ke zrakům, které nenávistně stopovaly každý jeho pohyb a vystřelovaly blesky z obličejce zarostlého vousy, kterého si Luka dosud nevěšil.

Ten černý muž seděl od počátku oběda v zarytém mlčení. Nikoho si nevěšmal a jedl jenom ředkev a polévku s tomáty. Jakmile přinesli na stůl maso, zneklidněl a začal se ošívát.

Neboť to byl žák vegetariána Paraf-Javala, antialkoholik Lagrandan. Postřehnul Libertadův němý výsměšek, vybuchl:

„Ty piješ víno, ty — anarchista? A to si říkáš, že jsi rozumný člověk? Víno jako nejhorší opilec ze zkaženého města a maso jako dravec?“

„Nevím, proč bych jako anarchista nemohl pít víno, když mi chutná a vím, že mi neškodí? Neopíjím se, zaháním jenom žízeň,“ namítl Libertad nakvašenému Lagrandanovi.

Ostatní se živě vmísili do hádky, nezapomínajíce na jídlo; někteří byli proti vínu, jako úředník z ministerstva, který měl překyselený žaludek; jiní se horlivě zastávali Libertada. Ve věci masa se však všichni shodli proti Lagrandanovi a častovali ho nevybíravými úsměšky.

„Vždyť ty bys taky rád — takovéhohle králíčka! Chutná jako nejjemnější pulard, ale Paraf-Javal řekl, že to není rozumné, a proto ty nesměš.“

Tu vyskočil Lagrandan za stolem, strkal do všech, kdož mu dosti rychle neustoupili z cesty, a křičel:

„S takovými pitomci nesedím! Kazíte si zdraví! Mazlíte se se svými břichy, nadýmáte je štávy z masa a smyslnými chťtí!“

Hlučný smích jej provázel, jak mizel za ploty.

Po mísách artyčokových poupat jedli ještě ovoce a sýr. Veršininův žaludek, nezvyklý takovým hodům, brzy se zasytil. Když se stolonci rozešli, Veršinin okolkoval tak dlouho, až našel Lagrandana.

Spatřil jej na zahrádce před kolnou upravenou k letnímu obývání. Bradáč přivazoval ramínka tomátových bylin k hůlkovému podpěrkám.

Veršinin se chvíli díval, jak se nalité koule rajských jablíček zvedají na podpěrci a ukazují místa již zardělá. Pak se najednou rozhodl a zvolal:

„Lagrandane! Chceš, pomohu ti?“

Černá hlava ukázala půl tváře. Lagrandan pokrčil rameny.

Veršinin se odvážil na žlutou cestičku mezi záhony. Když došel k místu, kde Lagrandan pracoval, spatřil na zemi svazek lýč. Vzal několik lýkových pentlíček a chopil se mlčky díla. Ale nevydržel dlouho mlčet.

„Kamaráde,“ začal Veršinin opatrně, jako by hladil známého psa, „u nás, na Rusi, jsou též kamarádi, kteří zavrhnou alkohol, ale u nás se pije vodka, to je horší. Zamo-

řuje celé gubernie. Hubí těla i duše. Kdežto trochu přírodního vína, jako je pije Libertad...“

Veršinin pronášel vlastně také vlastní obranu, neboť i jemu vno chutnalo a on si činil v duchu proto výčitky. Chvěl se, očekáváje Lagrandanovu odpověď; byl zastrašen jeho prudkostí, ale přitom mu jaksí důvěřoval pro poctivost, s níž hájil své přesvědčení.

Lagrandan mlčel; jen si ho zlostně zpod mračného obočí prohlédl od bot až do čela, ale neodpověděl.

„Zvlášť proto potírají vodku, že škodí věci“. Často znemožňuje revoluční práci. Kdo chce u nás pracovat pro revoluci, ten musí být střízlivý, a více než střízlivý — musí stát na stráž. Ano, Lagrandane, a když nedá pozor na každé hnutí nepřítel, je ztracen,“ mluvil Luka dále.

Bylo ticho. Žlutý písek na cestěce probleskoval zlatou a střibnou slůdku, sypká prst záhonu se bořila pod nohama.

„Proč mi neodpovídáš?“ dodal si Veršinin opět odvaha.

„Co jsem ti udělal?“

Hněvivé zraky se obrátily k němu. Chtěly se bez odpovědi zase vrátit k rajským jablíčkům, ale rozmyslyly se a zavrtaly do Veršininova obličejce.

„Co bych ti říkal? Žvaníš. Nerad mluvím nadarmo. A dokonce už mi neříkej kamaráde. Nemám s tebou nic společného. Ty žes revolucionář? Blázen jsi. Co je tam u vás nyní? Řeže se to. Revolucionář je za revoluce doma a koná svou práci.“

Domluvil úsečným hlasem a sehnul se pro lýko. Veršinin byl uražen. Chtěl se ospravedlnit, ale Lagrandan odešel na druhý konec záhonu, obrácejce se k němu opovržlivě zády. Luka tedy vyšel ze zahrádky, nikoli bez váhání.

Ohledáváje bolestivou urážku, přiznal se Luka, že má Lagrandan vcelku pravdu, že však on se nemůže tak neprozřetelně obětovat; nemělo by to smysl a věci by to neprospělo. „Ale,“ naštěptával mu obhájce v jeho nitru, „bezpráví a bída jsou mezinárodní, jako ty jsi mezinárodní; můžeš tedy vykonávat svou práci i za hranicemi. Všude jsou tyraní, všude jsou utlačováni. Proč bys nemohl pomáhat Libertadovi?“

Když se takto vyrovnal s Lagrandanem, zatoužil Luka po moři. Přešel silnici, ale ani od vil moře nespatřil. Bylo zakryto pískovým nánosem, v němž tkvěly kosmaté tamarisky, napíchané do písečných přesypů jakoby v dětské hře. Moře se projevovalo toliko hučivými úderý. Zvědavě zahrnul Veršinin cestičkou vlevo, mimo stateček, kde byli ubytováni Maryša a Petražickij.

Když vystoupil na vrchol duny, spatřil široký pás zá-
žlutých vod, které zuřivě bily do břehu, zhluboka od-
chující. Vlna za vlnou se nadýmala, valila, překocovala
a rozbíjela na tisíce chocholů a perel, které se ještě daleko
kutálely po plochem břehu a zanechávaly světlou čáru
pěny na místě, kam až doběhly. Za žlutým pásem měnilo
moře barvu: bylo zelené šťavnatou zelení rostlin po děstí;
kam padal stín plujících oblaků, tam bylo skoro černé.
Stříbrné skvrny vyskakovaly v dálece, když některá zvláště
veliká vlna nedoběhla až k břehu a spustila bílý hřeben do
širokého moře.

Veršininovi se až dech zatajil nad tímto nevidaným di-
vadlem. Vítr se hnal od vln a nadouval jeho podkasanou
košili, cuchal lesklé černé vlasy, aniž jej vytrhl z něného
ohromení. Teprve veselý hlas Libertadův jim začloulal.
„Nuže, co ti řekl vědec? Že máš být doma a neutíkat
revoluci?“

Veršinin spatřil Libertada, rozvaleného v pobřežním
písku. Byli tu i ostatní, leželi v písku zrovna pod ním, on
je neviděl. Nyní se veselé smáli jeho leknutí.

„To je o něm známo!“ vykřikl Petražickij. „Odpovídá
tak všem Rusům. Nenívídí nás.“

„Nemiluje ani ženy,“ ozvala se Rosita, která dětem bu-
dovala z vlhkého písku tunely a hradby. „Pohrdá jimi,“
dodala zasněně.

„Ano, neboť on je vědecký anarchista,“ posmíval se Li-
bertad s nenávisťí sektáře k sektáři, „a dělá jen samé hygie-
nické věci. Se ženou nemluví, leda když jí nevyhnutelně
potřebuje. Tu jí řekne: Pojd se mnou! — a dost.“

„Chodí k nevěstkám?“ otázal se jeden z obou dělníků,
který se zajímal o otázku prostitute.

„Ne. Je zásadně proti prodávání těla,“ posmíval se Li-
bertad dále, „a teď si jen představte ženu, která poslušně
jde, když ji Lagrandan zastaví a řekne zčistajasna: Pojd
se mnou! — a to s nejmrzutějším výrazem...“

„Obract se jistě jen ke krasavici,“ štiplavě podotkl
Balabanov.

„Nemá smysl pro krásu!“ zasmál se ministerský úředník.
„Zavrhne požitky, jsou nevědecké, a proto zbytečné. On
je na světě, aby vyplnil proces oběhu hmoty, a udržuje se
při životě ne pro svou osobní radost ze života, z pudu sebe-
zachování, ale aby se neprotivil věcným zákonům přírody.“

Luisa opřela hlavu o loket a pronesla: „Ublížujete mu.
Vyhýbá se ženám, protože žije poustevnicky a zdrženlivě.“
„Prostáček?“ řekl Luka.

„Spíše zvířátko. Cit, něha, láska, požitky duchovní — to
nezná. Čínský kuli se žíví samou rýží a Lagrandan žije fa-
zolem, suchou a nudnou potravou. Takový je též celý jeho
život. Nemyslím, že by to bylo posláni člověka na zemi.
Člověk nesmí pomíjet duchovní radostí. Ochuzuje si život,
a to přece nemůže být účelem vědy. Lagrandan je origi-
nální, ale není mu co závidět. Okrádá sám sebe!“ řekl
Mélin a převrátil se labužnický do písku.

„Ale je vědec. Snědl několik drobtů vědy, nestrávil je
a má teď bolení!“ Libertad mrštil po svém soku ještě jed-
nou jizlivostí.

Ale nikdo již nechtěl mluvit o Lagrandanovi.

Bylo dusno a líno.

Také Veršinin usedl do písku a vrátil se k objevenému
zázraku moře.

Hladká pláž běžela od městečka až ke zděné hrázi, která
vybíhala do moře, aby čelila vlnám a chránila vysoký jílový
břeh na druhé straně náhonu. Tam byla ovesná pole
a pastviny. Strmý břeh byl již velmi zjizvený a podemletý.
Ačkoliv se drolil při každém lidském kroku, přece ještě sed-
láci jezdili s vozky při samém kraji. Raději by se byli zřítli,
než by byli vykrojili kolejem kus ovesného pole.

Ustavivý mořský van nadouval pruhované stany, plach-
ty pošukobávaly kolíky, hluboko do písku zaraženými. Bylo

vidět, jak lázeňští hosté v bílých oděvech zalidňují promenádu v městčku a boudy-hospůdky, postavené na kolech až v moři. Mnozí se koupali. Až sem doléhaly výkřiky bojácných žen, které se držely provazu. Dále pod vilami hověli si ve stínu napjatých plachet zámožní soukromníci. „Volní přátelé“ tvořili poslední skupinu před zděnou výspou.

Seděli v koupacích; někteří házeli míčem, bez hřívosti. Žlutý pes Fallières se staral svědomitě, aby se míč nezakoulel do vody. Luisa ležela na zádech, s očima přivřenými pod tíhou světla, které na ni padalo kolmo. Na bosé nohy sypal jí Balabanov horu písku. Hošci byli nazí.

Kolonie Volných přátel měla po městčku pověst nekáraných divochů. Dámy z kasina se neodvázily v době koupání v tu stranu, kde se usadili „přátelé“; k Bruniovi obden docházel polní hlídač, autorita po starostovi, se zákazy a s pokutami. Libertad se jen smál.

Hlídače vyprovodil, řekl mu, že je pěkné počasí, a porádil mu, aby se šel vykoupat. Na rozloučenou dodal, že lidské tělo je krásné, že se lidé jeden druhému podobají a jiné všeobecné pravdy. Nebo se vymlouval, že občan Minus nesnese oblek a ostatní že se opíjí po něm.

Jednoho dne si dodal hlídač kuráže a naléhal na zaplacení pokuty. Libertad jej mírně odmítal. Když hlídač chtěl dokázat, že je silnější nežli muž s hlavou proroka, stanuli před ním oba velikáni, Balabanov a Petražickij. S pěstmi na odív mu klidně řekli, že je čas k obědu.

Zpěchoval se.

A tehdy Libertad upustil hole a oba statní hoši se pro ně sehnuli. Hlídač neměl chuť zvědět, co si s nimi počnou, a vzal do zajecůch.

Luka se díval na humornou scénu a pomyslně si:

„Vida, teď se mi vysvětluje názorně účel Libertadových holí. Tedy násilí?“ rozjímal. „Či jen obrana?“

Zeptal se na to Libertada.

„Anarchista,“ odvětil mu Libertad, „to je rozumný člověk, který nikdy nečiní násilí svému bližnímu. Nejenže nevrhá smrtící pumy — při tom by nasazoval život a sklátěl

toliko jednu hlavu, z jejíhož kořene by vyrostlo deset nových —, ale pojídaje jablko nebo pomeranč, nezapomene zahodit slupku někam, kde by nikomu nebyla nebezpečná...“

„Dobrá,“ řekl Veršinín. „Tedy pryč s pomerančovou slupkou z chodníků! Ale nač tedy hole?“

„Ty máš pěsti, zmije má jed, býk má rohy, a já mám hole,“ zasmál se Libertad. „Ostatně výprask není ještě zlomená noha ani zničený život.“

Rosita zahájila všeobecné koupání. Vkročila do moře. Voda jí zprvu hladila kotníky, pak se na ni vrhla mocnou vlnou a udeřila ji do prsou. Vtom se dívka nadnesla a prorazila několik hřebenu vln, plující od břehu.

Petražickij se skutálel do moře jako soudek, Maryša našlapovala bojácně, vedouc Minuska za ruku. Hošík sekal nožkama, vraštil obličej, mhouřil oči a křičel rozkoší. Luisa a Balabanov vskočili do rozlévajících se vlny a bujně rozstříkávali slanou vodu.

Poslední se tam dobelhal Libertad. Neodvážil se daleko. Jak tu seděl na kraji oceánu, jenž rozvířal nesmírnou tlamu zeširoka, jsa hotov jej pozřít, — jak tu seděl, tělesně nicotný, v pruhovaném tričku, s hůlkovitými lýtky, zkrřivenými pod trupem, kývaje ohromnou vousatou a vlasatou hlavou apošola, podobal se podivnému gnómu z pohádkové země, jež moře připlavilo v zeleni chaluh a zanechalo na pokraji břehu, v střibřitém písku mezi drobounkými lasturami, perleťově průsvitnou medúzou a skořápkami ústřic, morem opranými.

Luka se díval, jak jeden po druhém mizejí v hučícím žlutém příboji. Rosita odplula daleko, co chvilí mizela její hlava za horou vlny.

Luka pocítil dravou, až tesknou touhu vrhnout se do nějakého věru; připadal si uvězněn, se svázanými rukama. Libertad se vyvíbal vážným hovorům s Lukou, nic mu nesvěřoval, neukládal mu povinnosti, naopak, ještě mu vykládal jakési křesťanské, jak Luka soudil, teorie o pomerančové slupce... Nevydávat život marnému nebezpečí... to znělo Lukovi sobecky, až nečestně. On sám si nikdy

nevážil vlastního života, běželo-li o „čin“; ale činy podle vzoru Lukova Libertad zavrhoval. Chtěl snad stvořit novou společnost nekrvavě? Bylo by to možné?

Budoucí společnost!

Mlžiny, které bloudily na jeho obloze při tomto slově, pomalu se srážely. Prostředí Libertadovo mu bylo zmenšeným překladem budoucího vzájemného poměru lidí. Libertad uskutečňuje novou společnost v malém měřítku, Libertad nachází nové krásy a hodnoty ve volné lásce, Libertad staví život na nových zásadách, Libertad tvoří novou mravnost. Stavba těchto základů Verššina okouzlovala. Všecko se rozvíjelo před jeho očima na dosah ruky a naplňovalo ho teplým uspokojením rostoucí práce. Dravá chuť, aby přiložil také sám ruku k dílu, elektrizovala každou jeho žilku; vstal neklidně a bezděky hledal strom, který by vytrhl, břemeno, které by zvedl, nebo páku, kterou by vzpřičil. Nebylo tu nic takového, a proto on, shodiv se sebe oděv, vrhl se bojovně do hrozivých vln, které ho prudce uvítaly. Poddal se úplně radosti z boje s mocným živlem a neunavil se až večer.

Znova a znova jej to lákalo do vln, znova nastavoval hruď i záda úderům vzteklé vodní laviny, zase vyšel na břeh, a obaliv se pískem, skulil se do pěny.

Rosita se vrátila a kose pohlédla za Balabanovem a Luisou, kteří se vzdalovali, sestrujíce hlavy. Odešla Maryša s dětmi, odbelhal se Libertad; moře dosáhlo obvyklé mezí, lemované travinami na slunci seschlými a zčernalými. Břeh byl opuštěn, jen pes Fallières pobíhal po výspě a štěkal na vzdálené bárky. A Luka Veršinin stále ještě ležel u moře, namácel prsty nohou do nejkrajnější vlny, laškovně šplounající, uklidňené a již docela nic hněvivé. Teprve když slunce stanulo nad obzorem, skvěle rudé, a začalo rozsypávat purpurový prach po hřebenech vln, teprve když moře poslalo na zem brízu, která srážela koruny tamarýšků do objetí, zvedl se Luka a pomalu odešel do domku, kde bydlil, neustále se ohlížaje. Fallières ho následoval stejně neochotně.

Obléknuv se bloudil po silnici. Nikde nebylo živé duše.

Došel k tamarýškovému hájku nad výspou; mandlová vůně růžových květů připomínala tropické ovoce. Na pastvině byla uvázaná šedivá koza; kozle bílé a černě skvrnitě ji obíhalo a přeskakovalo; jakmile zvěřilo Luku, schoulo se pod ochranné mateřské břicho kozy, která žalostně zamečela.

Stesk padl na Luku, i vrátil se mezi lidi. V jídelně byla jen Rosita; měla klín plný svačců a věncila holé trámy a dřevěné sloupy jídelny.

„Kde jste natrhala květiny?“ divil se Luka.

„To je tajemství!“ zertvovala Rosita. „Krajina je tak vyprahlá, vidíte?“ dodala. „Ale pastviny jsou odděleny hlubokými příkopy, které se na jaře uměle zavodňují. V létě tam roste rákos a vrbičky; veliký svačec se vine kolem nich. Kdybyste věděl, s jakým nebezpečstvím jsem je natrhala! Ohrožoval mne býk; bál se o svou rodinu. Pásla se tam tři telátka, jalovičky i krávy. Když jsem šla kolem, telata se klidně popásala dál, ale krávy se postavily do řady na kraj lučiny a hrozivě namířily šest rohů k obraně. Býk se chystal skočit na mne přes příkop, kdybych se byla odvážila o krok kupředu.“

Rosita dětsky žvatlala, Luka ji poslouchal s utajeným dechem.

„Ale podruhé nechodte sama! Kdybyste byla řekla slovíčko... Ležel jsem celé odpoledne na břehu. Rád bych byl šel s vámi.“

Krátce před večerí přišel Balabanov s Luisou směrem od tamarýškového hájku.

„Vy jste tam byli?“ divil se Luka.

„Byli.“

„A já jsem vás neviděl,“ posteskl si prostoduše.

Rosita na ně vrhla opět postranní pohled.

Večer jedl Luka více než v poledne.

„Vytrávil ti,“ prohodil Petražickij s porozuměním.

Po večerí, ač bylo již sklizeno se stolů, nikdo neodcházel. Nad širou rovinou se snesl soumrak. Lehounce stíral z předmětů drobné jednotlivosti. Lidé se jevíli řídkými, širokými stíny. Uhodl jsi je teprve zblízka. Před domkem

odpočivali táta Brunia se ženou, od studny nesla sem tma dušený šepot. Zamyšlená Rosita tam chvílemi pohlédla, snažíc se rozeznat osoby; neviděla je, ale vytušila. Vzdychnula, přinesla balalajku, a mollové tóny smutné dumky vykvétaly do noci.

Luka pomalu, krok za krokem, odcházal k svému domečku.

Znovu myslil na Lagrandana; zůstalo v něm po jeho výcitce spálené a trochu bolestivé místo.

Ale když usínal, řekl si přesvědčeně:

„Ani Lagrandan, ani Paraf-Javal by mě nedovedli tam, kam toužím: člověk není přece stroj, kterému se může předepsat pohyb i čin; člověk je přece víc než tělo...“

Chvilkové očarování Paraf-Javalovou drsností se rozptýlovalo. Libertad má pravdu, Libertad pohrdá právem jimi i celou jejich pseudovědeckou sektou. Jak vysoko je nad nimi Libertad! Nedosahují ho.

A neúcta k ženám! Ta teď rozhořčovala Luku nejvíce. Teď, kdy znal Rositu a mohl si představit, že by Lagrandan i s ní jednal tak nedůstojně, jak o něm vyprávěli! Nene! Paraf-Javal nebyl jeho měsíšem. Klamal se jen chvílku. Odložil tohoto vědce.

Všecky jeho naděje se soustředovaly v Libertadovi.

Usnul brzy. Ještě při vědomí zastihla ho vůně lilí, pěstovaných kýmisi, kdo miloval krásu a vůni, uprostřed ovesného pole právě pod jeho okny.

Rozlehlé pastviny za lázeňským městečkem spaly v mlžném svítání, které slibovalo horký den. Zelená trav byla orosená. Nad lukami nízko visela oblaka. Pojednou se však vyhoupla za nízkou vlnou pudy červená čocka slunce. Hned se pod ní objevil světelný kruh života. Krávy se na-

máhavě zvedaly, ptáci zesílili švehol, květiny rozevřely kalichy. Moře se rozsvětlo a zprůsvitnělo. Dva milenci se vrátili z ranní procházky. Kráčeli úzkou pěšinkou při samotném kraji vysokého jílového břehu, vzpřímeni a ozářeni.

Luisa byla zavěšena v Borisově paži, ale v její postavě nebylo trpné odevzdání milenky.

Několik příliš střizlivých slov se nepřátelsky postavilo mezi ni a Balabanova.

Řekl dnes ráno:

„Nelákám tě: pojď! Nezvu tě a nepřemlouvám hrozbou sebevraždy. Neříkám ti, že bez tebe nemohu žít. Nečekej na to, jsi dospělá, víš, co můžeš činit. Dělej, co chceš. Nechci, abys mi někdy vyčítala: Svedl jsi mne, odtrhl od rodinného krbu, vyvedl z teplého hnízda.“

„K smůchu!“ pokrčila Luisa rameny.

„Ovšem, dnes je ti to k smůchu. — Možná, že bys za týden mluvila jinak. Mohu ti nabídnout pokojné živobytí, jaké ti skýtá spojení s Mélinem? Ne. Jsem pochybný člověk, jsem ztracená existence. Myslíš, že dostudují? Kdepak! Co ze mne bude? Tomu snad již věříš, že nemám nadání k diplomacii? Ale k řemeslu také ne. Nedovedu se vůbec uživit; nikdo mě tomu neučil.“

„Umím pracovat,“ odtušila Luisa hrdě.

„Nepochybují o tom. Ale vím, že se ti to nyní snáze mluví, než by se ti později pracovalo. A jak je dnes těžko sehnat práci! Víš, je to divné: když ji člověk nepotřebuje, nabízí se mu, a kdyby byl na ni odkázán, nenajde ji. A kdybys krásně práci našla, představ si budoucnost: přicházela bys domů až večer, umdlená a mrzutá; snad bys doma nenašla vše podle libosti. Věčeře by byla špatná, lužko tvrdé, já protivný. Brzy bys vzpomínala na nestarostné dny sladkého lenošení. Víím to podle sebe. Kdo zvykne lenosti, raději hladoví, než aby se znovu zapráhl do tuhého jha. Láška, která se ti teď jeví květem do knoflíkové dírky, proměnila by se pak v studený obkladek, kterým by tě život uzdravoval z poblouznění. Kdybys musila pracovat celý den a týden a rok, snad by ti pak nezbyl čas ani chuť na lásku. A ještě něco. Bernarda by ti vzali. Stýskalo by se

ti po dítěti. Vidíš, proč ti nemohu říci: pojd'! Je to snad svědomitost? Nikdo mě jí neučil. Možná, že mě léká odpovědnost k tobě, protože tě mám rád. Tu je poměr lidí hned jiný. A já tě mám rád, Luiso, mám tě rád! Víím jen jedno jisté — že tě mám strašně rád.“

„Borisi!“ přilichotila se Luisa, lapajíc příležitost. „Vidíš, všechno bychom zmošli. Jsme mladí, silní — a já mám takovou chuť do života!“

„Což o to!“ usmál se Boris. „Vím, že jsi statečná. Proto se domnívám, že si sama nejlépe dovedeš poradit.“

„Tys někdy tak chladný, že je mi těžko uvěřit tvé lásce,“ stěžovala si již trochu unavena.

Balabanov netrpělivě zamávl rukou.

„Nesmysl. Vím, čeho se ti chce. Sentimentálního žvanění. Nemohu ti však slibovat věčnou lásku nebo věrnost až do hrobu. Kdo ví, co se stane zítra se mnou nebo s tebou? Člověk se mění. Ostatně se to dá uhadnout. Znáš sebe a znám jiné. Myslíš, že věrnost je přirozená?“

„Vím, vím, slyšela jsem to již od vás, pane sociologu.“ mrzutě se utrhla Luisa a odříkávala školácky: „Věrnost je vůbec nepřirozená, a zvláště u mužů, jejichž pudovým úkolem jest vlastně stále oplodňovati, kdežto žena nalézá přirozené uspokojení v mateřství. Fúj! Slyším to a je to stále stejně nehezke!“ hněvala se.

„Odpusť, ale já nejsem beletrista. Milenci mají spolu žít, dokud se milují. Vím, že jsou tu mnohé těžkosti: hospodářská závislost ženy a tak dále. Také ti nemohu slíbit věrnost, protože nevím, do jakých okolností mě život postaví, a to víš, že příležitost dělá zloděje. Zkrátka: nerad bych ti něco nalhával, a to se ti nelíbí. Milujes jako všechny ženy iluze, byť byly sebehloupejší a nesmyslnější.“

Slunce pomalu vystupovalo; čím výše se vyhupovalo, tím bylo menší, ale skvělejší. Nyní již nebylo možno pohlednout do toho zdroje světla. Vlny na moři skelně zprůhledněly. Celý kraj vykřikl barvami.

Za keřem vysvítla Veršininova červená rubaška.

„Hej! Co to máš?“ zahoukl na Luku Balabanov.

Veršinin se ohlédl a pravil žalobně:

„Krabá.“

„Kousl tě?“ zasmál se Balabanov, blíže se k němu. „Pročpak ho chytáš?“

Luisa usedla do stříbrného písku. Pustila Balabanovovu paži nikoli z ostychu před Veršininem — před ním se nikdo neostýchal, jako před dítětem, které ještě „ničemu nerozumí“ —, ale protože znova došli s Borisem k mrtvému bodu. Dívala se stišněna, jak se moře pomalu vzdaluje, jak opouští opálově vymleté skořápky ústřic, jak si poznámenává každý krok ústupu chaluhami černajícimi na vzduchu. Na písek dosud vlhký, kam se vlny ještě chvílka mi vracely tenkými jazyky, vyvrhovalo moře mokré střevíce, schlplé medúzy, kusy želatiny opálově zářící, připomínající spíše rozkladný konec života než jeho prvopočátek. Krabi ukrytí v chaluhách se děšili, že jim moře utká, i hrabali se zmámeně z praskajících chaluh a bokem utkali do vody.

„Nechytil jsem ho,“ odvětil Veršinin, pohnván podezřením. „Někdo mi jej uvázal na kliku.“

Balabanov se rozchechtal.

„Ty jsi,“ vyřázel ze sebe, zalykaje se smíchem, „ty jsi celý nebožtík Reclus, na mou duši!“

„Proč jsem Reclus? Nesměj se, rád bych byl jako on!“ hovořil Veršinin nevlídně. Položil kraba do chaluh. Zvíře zkoušelo, má-li všechny nohy v pořádku, pak zašermovalo klepety, a uctivší moře, šinulo ve směšném úprku okrouhlé ploché tělíčko do vody, zanechávajíc za sebou šikmou rýhu v písku.

Balabanov řekl, stále se směje: „Reclus také nosil blechy raději tři hodiny cesty od svého bytu, než by je zabil.“

Veršinin neodpověděl.

Zahleděl se na moře, zavřené ze tří stran černošedými břehy ostrovů; nyní, když krab zmizel ve vodě, byl spokojen a nikdo mu nemohl výsměchem pokazit radost. Co mu chybělo? Nic. Byl mezi zajímavými lidmi, duševně spřízněnými, v krásné krajině, neměl starosti o plynoucí chvíli a očekával, že u snídaně uvidí Rositu.

Sotvaže na ni pomyslí, znepokojil se. Nutkalo jej ohlédnouti se. Opravdu, Rosita sem přicházela v kupačkách.
„Dobré jitro!“ vítali ji všichni vesele. Všichni ji měli rádi — všichni ji občas potřebovali.

Balabanov k ní líně obrátil hlavu, nevyrušuje se z pohodlné polohy v písku, rychle schnoucím. Jak na ni pohlédl, dal se do zuřivého smíchu.

I Rosita nesla kraba.

Veršinin pohlédl na Rositu a vtom i ona hledala jeho zrak.

„Vymotej mu ten provázek,“ poprosila, „a osvoboď ho.“

„Osvoboď ho, osvoboditeli, obroditeli,“ posmíval se Balabanov. „Kdopak to asi provedl?“ křičel. „To jistě Mélin, ten se tu nejvíc nudí. Roznesl matce Bruniové oběd!“

Za Rositou přiběhl žlutý pes Fallières, oběhl nejdříve všechny osoby, pomazlíl se a pak se jal pronásledovat kraby, přechájející zděšeně před jeho pohyblivou černou mordou.

Rosita volala:

„Chystejte se, po snídani půjdeme do starého Chate-laillonu.“

Veršinin se zaradoval.

Balabanov se ohlédl po Luise.

„Půjdeš také?“

Kývla.

„Proč jsi smutná?“

„Proto!“ pohodila hlavou, jata náhlým vzdorem, vzchopila se a utekla za Rositou.

Po snídani se objevila první na místě určeném ke schůzce. Vedla za ruku Bernarda. Dítě se trochu poplašilo, vidouc, že se jím matka příliš zabývá, že je zahrnuje něžnostmi, krčilo se a uhýbalo před každým oslovením.

„Chtěl bys se mnou odjet?“ tázala se ho Luisa.

Bernard na ni pohlédl pátravě, ale pak rázně zavrtěl hlavou.

„Nechce,“ pokrčila Luisa rameny, pohlédnuvši na Balabanova, který právě docházel; „ale já přece pojedu.“

„Kam?“ podivil se Balabanov.

„S tebou.“

Chopil se její ruky.

„Luiso! Vš, že to bude veliká radost mého života, ale znova tě před sebou varuji. Jsem člověk bez vůle, potácím se životem. Za nic nestojím.“

Výletníci se scházeli. Poslední se přiběhal Libertad. Ze dvou přátel dělníků se dostavil jen jeden. Ostatní se ptali po jeho druhovi.

„Pláchl,“ oznamoval Libertad. „Nudil se tu. Má na Montmartru dívku, která se krášlí z povolání. Prodává lásku.“

Luka se podivil, že se anarchista může zamilovat do nevěstky.

Libertad mu otcovsky vysvětlil:

„Milý příteli, ona je jen obchodnice. Každý, kdo v dnešní společnosti prodává své schopnosti, prostituje. Dělník prodává paže, úředník mozek, ona prodává tělo. Tak je zařizena dnešní společnost a to je její mravní soustava. Proč bych měl pohrdat nevěstkou a cítit dělníka? Proč by jí měl vůbec kdokoli pohrdat?“

Veršinin obklopil Libertada mlčenlivým úžasem.

„Dostal včera pohlednici z Meudonského lesíka, kde jeho kamarádka byla na výletě s veselou společností. Začal v něm působit městský jed. Křičel: Paříž! Paříž!, běhal jako ztřeštěný a sebral svých pět švestek.“

„Proč ji nevezme k sobě a nevytrhne z hnusného ponížení?“ staral se Luka.

„Ona nechce. Líbí se jí to,“ smál se Libertad a Veršinin se mračil, že prorok tak lehkomyslně posuzuje věc tragickou. „Ostatně, kdo z nás nežije hnusně, kamaráde? I my se jen snažíme žít rozumněji a hlavně příjemněji.“

„Ach, Paříž je krásná! V Paříži se jistě každému líbí. Život dneška — a kouzlo vzpomínek... To já chápu! Ale svou dívku proč nechá...“ horoval Veršinin.

„Paříž!“ pousmál se Libertad. „To nadšení pro tu ohavnou, smrdutou hromadu pískovce a sádry! Paříž je ohromný, nečistý činžák s mizernými děrami, napěchovanými milióny hladově. Ani čtvrtina lidí nemůže v Paříži žít zdravě a rozumně. Krása Paříže! To je literatura, to je

Zola a jiní lokální patrioti s jejich hloupými romány, to jsou cizinci, kteří se tu cítí za větrem. Historické vzpomínky? Pah! Co z nich mám? Nasytí mě vzpomínka na hostiny v Tuilerích? Skvělá přítomnost? Kolikrát jsi byl pozván do Elysejských polí na banket? Moudří naši potomci zapálí celé to hnízdo a odstěhují se do zdravých končin, kam ani vítr nezanese morový pach ze spálenišť.“

Šli krok za krokem kvůli Libertadovi. Petražickij s Maryšou je předběhli, držíce se za ruce. Také pes Fallières se vyřítí do zoraného pole, vyčéníchal tam mořskou vlašťovku a pustil se za ní.

Vlašťovka nadlétla a usedla na hroudě. Sotva se však pes přiblížil na krok, nadlétla opět, zcela opačným směrem. Křížovala tak po poli, kličkovala, zaváděla psa od hnízda, ale neulétla. Konečně pes běhal již s vyplazeným jazykem. Když ho Libertad zavolal, přiběhl a svalil se mu k nohám. Břich se mu zvedal a zapadal prudkým dechem, u tlamy stála pěna.

Vítězná vlašťovka zmizela.

„Ta ho prohnala!“ řekl Balabanov, popleskáváje psa.
„Vedl ji mateřský pud,“ poznamenal Libertad. „Všecky samičky jsou jím obdařeny, nejdivočeji nejvíce. Také lidské samičky mají mateřský pud, ač se společností přimíla ze všech sil, aby jim jej vyvrála. Vidíte Maryšu, Rositu? To jsou matky bez dětí. Jejich mateřské cítění se vybíjí zatím na cizích dětech. Ty také, Luiso, se potýkáš s mateřským pudem, vid?“

Luisa zbledla.

Libertad na ni pátravě pohlédl a zašeptal jí do ucha:

„Způsobí ti to jednou těžké hoře!“

Svraštila černé brvy a zaryla pohled do země.

Přešli výběžek země a opět byli u moře. Na sypkém břehu, ztuženém neumělou hrází z břeven a větví, vraků a kořenů, krčily se dřevěné čajjdy s malounkými okénky. Byla to černá vesnička; před chatrčemi zapáchaly hromady odpadků z ryb. Kупky skořápek ze slávek a ústřic, krabů a humrů stály tu a rozkládaly se tak dlouho, dokud je velký příliv neodnesl.

Ves byla opuštěna. Muži odjeli v bárkách na moře. Obzor je pohltil. Pak vypil i moře a jeho dno se odhalilo na několik hodin pozemským zrakům. Pozůstali měkkýši zoufale lapali po vodě a hynuli. V dérách se zachránili hluboko do posledních kapek slané vody rybky a průsvitní ráci. V ohradách jako skála pevných, utvořených ze starých ústřicových skořápek, zanechalo moře žen slávek a ústřic, již vyjžděly sbírat rybařské ženy na dvoukolovém vozíku taženém oslem. Oblékly se do kalhot, slanou vodou plechově ztvrdlých a neforemných, obuly do dřeváků, vzaly s sebou velké hrábě na měkkýše a kopáče na odsekávání ústřic-přirostlých na kamenech. Měly tváře ošlehané větrem, zbrázděné černými vráskami.

„Tvrdé a zlé světice,“ řekla Rosita.

„Všechny jsou katoličky,“ podotkla Luisa, „krajina Vendée je nejkatoličtější Francie.“

„Byl jsem s Bruniou na ostrovech,“ přitakal Libertad, „ale tam je to ještě horší. Jsou sami uprostřed oceánu a žijí tam mimo svět, muži i ženy. Oblékají se do černých látek, středověk jim ulpěl na šatech, na zvycích i na duších. Bretonské ostrovy žijí odtrženy od ostatního světa a potomci rybářů kdysi statných jsou mnohdy idioti a kreténi. Kdysi snad aspoň námořníci, jejichž lodi se zastavovaly v malých přístavech, osvěžili krev i potomstvo ostrovanů a zmračená ženská těla ani tupý výraz polodivošek. Kříží se jako dynastie, se stejnými výsledky.“

„Kdy také oni,“ vzdychla Rosita, „budou lidsky žít? Jaká doupatata mají ubozí příživníci moře!“

„Co je to: lidsky?“ přichvátal Libertad. „Vždyť oni žijí lidsky. U nich je to jen anachronismus. Jsou dnes na stupni doby, kdy byla žena zapřahována do pluhu. Opozdlí se za námi. My ženu již posíláme do tabákových fabrik a do výroben běloby.“

„Lidsky —,“ rozmýšlela se Rosita, „tedy kulturně, chci říci.“

Luka se hned přitočil a souhlasil.

Libertad se zastavil na důkaz úžasu.

„Kulturně? Myslíš, že jim schází kultura? Scházela lidem, když žili v pralese v klidu a míru, bez průmyslového vykořisťování, bez bankovních úskoků, bez dnešního existenciálního hoře a soužení, a bránili se leda dravé zvěři?“

„Nechceš tím přece říci, že bylo tehdy lidem lépe. Snad byli spokojeni, ale chudí byli. Byli chudší než my o kulturní požitky,“ pravil Mélin.

„Chatelailonští rybáři jsou o ně bohatší,“ posmíval se Libertad. „Chodí na koncerty, chodí do Velké opery, navštěvují soukromé i veřejné salóny. Řeknu ti: Člověk si vytvořil kulturu, protože mu bylo třeba náhrady za ztracenou svobodu, za volnost přírodního tvora; člověk pěstuje umění, aby si nahradil přírodu, kterou pohřešoval v životě vězněném v městech a zkrachovaném přemírou práce. A já- ké ještě myslíš kulturní požitky? Malbu? Jen se podívej: nejkrásnější obraz je rozkvetlé pole divokého máku. Hudební? Poslouchej! Nejkrásnější píseň je hukot přílivu, ranní švitoření ptáků, probouzející se příroda, kdy i stromy zpívají. Sochařství? Ujišťuji tě, že živé lidské tělo kohokoliv z vás jest mi milejší než mrtvý mramor. Život je nejdokonalší umělecké dílo, lidský život! Umělec je, kdo život pochopil, prožil jej a nepromarnil, dovedl procítit kouzlo chvíle, náladu večera, kdo vedl rozum k vítězství nad vášněmi a vytěžil ze života nejvyšší míru radosti.“

Vzdalovali se od rybářské vesnice. Kráčeli zdivočelou vinicí, kde bujely révy s hrozný tvrdými jako hrsti žlutých oblázků. Jak stáli zády k moři, měli po levé ruce zříceninu starého hradu s okny goticky lomenými, zarostlou planými růžemi a zimostřezem, po pravé ruce zámeček, dosud zachovalý, s ponurým, neomítnutým zdíven a vyrudými střechami. Zřícenina, pod níž se krčilo několik baráčků, byla spojena se zámečkem hlubokou úvozovou cestou.

Sbor přátel sešel do úvozu, po jehož bocích se plížily bujné letorosty ostružin. Ohromné plody korálového lesku a sladce mdlé chuti zvěábily všechny ženy.

Zámeček se skryl za vlnu země a spatřili jej zase, když úvozová cesta vyústila v malé prostranství právě před ním. Jeho stará zahrada, zarostlá hustým křovím, ležela na

únavně žluté ploše mořského pobřeží neočekávaně jako smaragdový šperk na pytlovině. Obrovská ta kytice překrásných stromů byla ovíjnuta zvětralou zdí. Tu přesahoval zedř fíkový strom voskovými rameny svých větví a nastavoval dlaně dužnatých listů, tu opět přímo ze zdi vyrostl něžný tamaryšek a šťavnaté byliny jedovatých barev, skvělé příživnice, hověly si ve stínu. Společnost horkem zemdlená uvítala vděčně stín starého parku. Libertad a Rosita se rozložili v trávě tak, aby měli vyhlídku na moře. Veršinin si oddané lehl Rositě k nohám. Luisa zapomněla na Bernarda a odesla s Balabanovem k moři. Hoch se přitulil k otci, stále ještě zaražen předtuchou toho, co mu matka napověděla. Seděl tiše na otcových kolenou a hnědé oči bloudily.

Maryša s Petražickým přelezli zedř a vnikli do zahrady.

Fallières odpočíval; leže na boku, podobal se pohozené kožišně. Pojednou však zneklidněl, zastříhal ušima, pak zvedl hlavu, namířil mordou směrem ke zřícenině, konečně vstal a zavrčel.

Brzy spatřili skvrnu pohybující se po zelené mezi; skvrna dostala podobu honičiho psa. Fallières se nepřátelsky rozštěkal.

Děti se jako kuřata seběhly k Rositě. Zvíře se pokorně připlížovalo. Byla to hubená fenka s cecky suchými pod žebříčkem kostí. Prosebně se zahleděla na Minusa, který jedl, neodvázila se však k němu přistoupit; jen hladově sledovala každý pohyb jeho ruky.

„Pes bez pána,“ řekl Mélin.

Bernard zkoušel na fence psí jména. Skubla sebou při každém zavolání, ale oči z Minuska neodvrátila.

„Vidíš,“ obrátil se Libertad k Rositě, „co udělal kultivovaný člověk ze zvířete. Věky otroctví zkazily mu krev tak, že bez pána už ani nemůže žít. Hladový a nejistý bude se lísat ke každému, dokud nenajde nového pána. Co učinil člověk ze psa, to učinila kultura z člověka: závislého tvora.“

Rosita pokrčila rameny:

„Milý příteli, ty snad ani nevíš, co je kultura.“

A hodila fence kus chleba, který ona bleskem zhltila na velkou nespokojenost Fallièresovu.

Libertad přijal výtku celkem chladně. Zato promluvil Balabanov, vracející se od moře:

„Kultura, to je koníček snobů. Nikdo kulturu nepotřebuje, to je vždycky jen výmluva. Život pod ní jako pod pokrývkou bije vždy stejně surově. Lidé se požírají a pobíjejí v zemích kulturních i nekulturních.“

Rosita svěřila děti Lukovi, který byl blažen, že jí může posloužit, a přelezla zeď do zahrady. Prodírala se vysokým podrostem, kochajíc se divočinou neslechteného sadu.

Ale nebyla první objevitelkou čarovné zahrady. Dávno před ní vešli sem pěšinou od zborcených vrat Maryša a Petražickij. Stanuli na paloučku pod kvetoucí lipou. Vlhký stín lesní zahrady byl na dvou místech přetát slunečním paprskem, v němž se chvěly drobné lístky borůvčí. Sluneční nitky vázaly světelné uzlíčky na bukovém listě hebece zeleném, na vějířku bolehlavu, v kalichu svlačce.

Přešli palouček, stále ruku v ruce. Zahryzli se do houštin. Tam bylo kapradí i koprivy zvýši člověka; Petražickij klesl Maryše cestu a přidržoval kopřivové pruty, aby jí nešlehaly do tváře. Podrážděný hmyz je tloukl průsvitnými a zlatými tělčky, pavučiny se jim chytaly na oči a nohy se bořily do vrstev zetlelého listí. Konečně se zastavili udýchání před doupkem z větví a haluzí, pevně spjatých popínavými rostlinami. Vlhký chlad k nim stoupal jahodami a houbami.

Maryša vykřikla podivně zvábena.

Po čtyřech se vsoukali dovnitř a zůstali pak ležet bok po boku. Obrátil k ní hlavu, takže jí hleděl zblízka do očí. Zpod víček se rojily pohledy, obletovaly Petražickému hlavu jako vosy. Zneklidňovaly.

„Maryšo,“ zašeptal a všecka krev mu šla do tváře.

Zašeptal jí to ještě jednou, naléhavě, do samého ucha pod kadeř hebkých vlasů, která zavoněla kořením.

Chopila ho oběma rukama za silný krk.

Zavřel oči, ale viděl ji všemi dychtivými póry své kůže. Strhla jeho ústa ke svým.

Opilý plodnou vůní rozehýřeného léta, opilý dívčí vůní žádoucího těla, začal jí líbat po celém obličejí.

Bořila se do měkkého listí pod tíhou jeho statného těla; nezasténala však, jenom naléhavě šeptala:

„Dej mi dítě!“

„Maryšo, co s dítětem, má milá?“

„Chci dítě! Potřebuji ho!“

„Opilas mě, Maryšo, a neviň mne!“

„Objala ho celým tělem.“

Houštinou sem protékal nehluchým doprovodem vzdálený, rytmický oddech příboje. A veliké ticho prolínalo nehybné stromy i neviditelné lidi.

V tom tichu stanula Rosita.

Zvábena fluidem lásky, které obklopovalo milence, vyhlížející teď z doupkě, usedla k nim zvědavě.

„Našli jste si hezké místočko.“

„To je naše svatební,“ řekl vážně Petražickij.

Rosita zatleskala:

„Zasnoubili se!“

Hned utíkala zvěstovat tuto novinu ostatním. Cestou si pozpěvovala.

„Zasnoubili se!“

„Kdo?“ volal tábor jednohlasně.

„Maryša a Petražickij!“

„Co je nám po tom!“ pohrdal Libertad. Francouzi začali vtipkovat na vrub nového páru, ale Rusové srazili hlavy. Brzy se na něčem usnesli a odešli s tajemným šuškaním.

Ostatní se poddali odpolednímu žáru. Slunce vypilo z věcí barvy, daleko široko šlela jen pronikavá, oslňující žluť. Teprve když děti začaly volat po jídle, zvedli se opozdílci a zamířili k lázeňskému městečku.

Libertad obtížně vlek své nesouměrné tělo, a protože neměl kolem sebe nikoho, komu by byl chtěl o sobě něco nalhávat, funěl a supěl, bruce si do vousů mrzutě kletby. Luisa zchystávala pod svraštělým čelem nějaké odhodlání a Balabanov si hvízdal Mariettu.

V jídelně je uvítal veselý zpěv, cinkot sklenic, balalajka.

Rusové jídelnu ověnčili, prostřeli červené látky na Maryšino místo. Oslavovali její zasnoubení. Petražičkij jedl plynými ústy, Maryša však, bledá a chvílemi propukající v pláč, voněla jenom ke kyticí lilii.

Z Libertada rázem spadla mrzutost.

„Co to tropíte?“ zeptal se vesele.

Ale oni nedbali výsměšků, jimiž je častoval.

Oběd se protáhl do noci. Již slunce spadlo do moře, již večerní bríza studila bosé nohy, a rozjaření hodovníci ještě seděli v jídelně. Luka se tak osmělil, že se Rosity zeptal, zdali již někoho milovala.

„Ne. Jenom děti mám ráda,“ odvětila.

„A nikdy se nezamilujete?“

„Možná, že ano,“ řekla a ohlédla se po Balabanovovi, slyší-li to. „Ale jen do člověka, který je krásný jako den. Il doit être beau comme le jour,“ opakovala.

Luka pocítil v očích slzy. Odvrátil se, aby je skryl; tu spatřil na silnici černý stín Lagrandanův. Muž vedl na provazce kozu. Vzpřáhla se, napínala provaz. Vlekl ji a nutil k pochodu, nemotorný, s chodidly dovnitř obrácenými, nestvůrný zmrzačením i divoce rozčuchanou hlavou; splyval chvílemi s kozím stínem v jednu bytost, satyr na břehu moře.

Vtom vrazil do jídelny otec Brunia:

„Kde je Falières?“

„Byl s námi ještě v poledne,“ odpovídal Libertad, „ale pak se mi ztratil z očí.“

„Vrátil se domů,“ potvzovala Rosita. „Domnívali jsme se, že se na nás rozhněval pro toho cizího psa.“

„Není doma, nevrátil se!“ hořekoval Brunia, „hledám ho marně. Bude to přece jeho!“

„Co?“ volali všichni.

„Jeho kozích! Na Lagrandanových věteřích visí stažený psí kozích!“

„Zabil Felières!“ konstatoval Balabanov chladně.

„Zabil psa!“ oťrásl se Luka.

Všichni běželi k Lagrandanovi.

Zastavil se i s kozou, chmurně na ně pohlédl a řekl:

„Zabil jsem psa a sním ho. Jíte také maso, mně jste se smáli, že ho nechci, a já jsem neměl dnes večer nic k jídlu.“

„Proč to nerekneš?“ nařikal Brunia. „Žádný kamarád dosud u nás nehladověl! Ale zabít mi psa!“

„Nač je ti třeba psa? Aby chránil tvůj majetek, anar-chisto?“

Koza se dala do běhu a odtáhla splácajícího Lagrandana. Táta Brunia zarmoucen usedl na lavičce.

Nechali ho truchlit a odešli na pláž, aby ho nerušili svou veselostí. Na obzoru, tam, kde přestávalo moře a začínala obloha, zbyla střihná linka, podobná napjaté struně.

Vlny bily do břehu a páchly rybinou. Příboj znenáhla docházel vrcholu, a když na obzoru zhasla poslední sluneční stopa, leželo před nimi moře hladké a černé, tiché a záhadné. Znenáhla i břehy zmizely, pohlceny tmou, a nekonečnost vod splynula s nekonečností prostoru.

Jen hvězdy přšely zářivě do noci; v celém vesmíru jen ony žily tím světelným životem. Přátelé je mlčky pozorovali, neboť nebylo vidět nic jiného než hvězdy. Nebylo vidět nic lidského, jenom závatný vesmír.

Ale za chvíli zažehli maják na ostrově Ré a do nekonečnosti se postavil zase svět omezený smrtí. Druhý maják se zableskl na ostrově Oléronu, třetí v Rochefortu, čtvrtý v La Rochelle.

V ostrém pruhu jeho světelného ramene se objevil výsek černozeleného moře, mírně zvlněného, na němž se potácela bárka; jinde zase dva lodní obři, američtí obrněnci, kotvíci u La Rochelle. Velký vykičnický soustředěného paprsku skákal v ostrých úhlech po moři i po břehu, zabloudil i na tiché pobřeží chateaulloňské a oslepil na vteřinu oči přítel, důvěřivě upřeně do tmy.

Konečně začaly vyskakovat na rochellské straně světelné body, podobné elektrické noční reklamě. Nakreslily obrysy obou obrněnců.

Minus tleskal radostí ručkama a chtěl se za nimi rozběhnout do moře.

„Co je to?“ podivil se Luka a vyskočil.

„Válečné křížníky,“ odvětil Mélin.

„La Rochelle oslavuje americkou posádku,“ vysvětloval pekař.

„Francouzští vojáci vítají vojáky americké a leží si s nimi v bratrském objetí. Kdyby jim velitel nařídil, aby do sebe střeleli, poslechnou. Hlupáci!“ odlehl si Libertad.

„Četl jsem nedávno,“ ozval se Balabanov, „Kropotkinův článek o možné válce Francie s Německem. Kropotkin pravil, že tehdy každý pokrokový muž, rozumný muž, tedy anarchista, měl by pomáhat Francii proti Německu.“

„Ano!“ zajásal Veršinin, „kdyby vypukla válka, šel bych v prvních dobrovolnických řadách hájit Francii, ohnisko revolucí, matku pokroku, proti zpátečnickému a vojáckému Německu!“

„Francie nebo Německo,“ řekl Libertad; „oboje stejný neřád! Nikdy bych nehájil nikoho kromě sebe a svých blízkých. Ostatně, kdyby německý císař dobyl Francie, byl by více mým pánem než celý parlament? Kdo vládne touto zemí, je docela jedno: čím větší tyran, tím spíše přivede lidi k rozumu.“

Veršinin ustrnul.

„To je ti jedno, má-li Francie republiku nebo samovládu?“

„To je toho,“ odřekl Libertad, „lid by živil německého císaře místo presidenta, to je celý rozdíl.“

„A Francie a francouzský lid, porobený prušáckým barbarem, a francouzská řeč, vydaná téměř osudu jako polská...“ děsil se Veršinin.

„Čím je mi Francie? Mám ti opakovat fráze Hervéovy? Čím je mi francouzský lid? Jdi, ty citlivko! Francouzský lid je nám stejně blízký a stejně daleký jako lid celého světa. Pro mne existuje toliko zájmový celek. Francie jím není. Je jím veškeré lidstvo a jste jím vy, moji přátelé, Causerie; žiji pro vás, neboť vy pomáháte žítí mně a mým myšlenkám. Snažím se, abych vám byl užitečný. Snažím se, abych sobě i vám umožnil rozumný život.“

Veršinin civěl strnule do tmy. Byl zaražen Libertadovým prohlášením; zdálo se mu, že široký kruh, který chtěl

objmout rozepjatou náručí, široký kruh celého světa se smršťoval, menšil, nepatrně. Tentokrát ho Libertad nepřesvědčil.

První semínko nedůvěry k Libertadovi vzklíčilo v jeho srdci.

Děti usnuly, Rosita je odnášela spící a ukládala do postýlek.

Noční klid padl na domek, kde bydlil Veršinin, na břeh, na tamaryšky a na šumící hmyz, spadl na vše, co Veršinin viděl a slyšel v Chatelaillonu.

Za dva dny se vrátil Luka do Paříže.

Starý Salomon Goldšmíd si pomalu vykračoval po nábrěží. Chvillemi se zastavil a rozvážně pokýval hlavou. Opět popošel a opět se zastaviv sledoval podmracené let malyých parníčků, brázdících Seinu. Prodlužoval svou navečerní procházku, syt celodenního sedění. Jak nechvátavě krácel shonem kvapících lidí, tak zvolna sledoval svou starost. Po dobu Lukovy nepřítomnosti se přičiňoval, aby mu našel práci; všera se mu to konečně podařilo. Avšak starý asimilovaný vystěhovalec pomýšlel s bázni na nebezpečnost, které přijelo s jeho synovcem. Na mladickou nerozváženost, na mnohmluvné revolucionářství, na slepou ztřeštěnost ptáka, který uletěl z klece. Bude ohrožovat, třeba nechtě, vyrovnaný klid a spokojenost Salomona Goldšmída... Nebyl by ani synem svých rodičů, kdyby tak nejednal.

Stařec sklonil hlavu a přišinul pohled z řeky na dlažbu; veliké kvádry, do hladka vyšlapané milióny lidí, nastavovaly mu bílé plochy, aby na ně promítl obrazy vzpomínek. Jakubův otec — otec Luky Veršinina! řekl si kmet se soustrastí, která se týkala celého rodu Goldšmídů — byl nejmladší z devíti jeho bratrů, z nichž on, Salomon Gold-